

Oxögat

nr 1
mars 2022

MEDLEMSBLAD • FÖRENINGEN VADSTENA-AKADEMIENS VÄNNER

FOTO: OKÄND

Under karnevalen tilläts stadens befolkning dölja sin identitet med hjälp av masker. Målning av anonym konstnär från 1700-talet. Beskuren.

Gripande kvinnoöde bakom nysatsning

Vadstena-Akademiens konstnärlige ledare Nils Spangenberg avslöjar här varför han direkt bestämde sig för att uppföra operan *Breaking the Waves* för första gången i Skandinavien.

JAG BLEV DJUPT gripen av porträttet av huvudrollen Bess öde i operan efter att ha lyssnat på den inspelning som gjordes 2017 i samband med urpremiären i Philadelphia. Tipset fick jag av regissören Ylva Kihlberg som tidigare lärt känna kompositören Missy Mazzoli. Jag bestämde mig direkt för att spela denna opera på Vadstena-Akademien.

Jag såg Lars von Triers film, som operan bygger på, när den kom 1996, och tyckte oerhört illa om den. Jag tyckte att den var fruktansvärt misogyn och på alla sätt alldeles för obehaglig. Den brutala handlingen kan jag däremot förlika mig bättre med i operan, då den tydligare ger upprättelse åt den djupt religiösa huvudpersonen Bess handlingar samt ger en annan förståelse för de omständigheter som leder till det grymma slutet.

Mazzoli är en strålande kompositör med beställningar från stora operahus som Metropolitan Opera, och

Maskspel i karnevalstider

"Detta är en identitetskamp klädd i venetiansk mask med exotifieringens tveksamma maskineri som bränsle", förklarar regissören Clara Svärd om sommarens nypremiär av den italienska operan där man döljer en hudfärg med en annan. Sidan 2.

Breaking the Waves får alltså Skandinavienpremiär på Vadstena-Akademien. Regissör blir just Ylva Kihlberg, med ett förflutet som framgångsrik operasångerska, numera regissör och bosatt och verksam i Danmark.

Efter att ett stort antal sångare sökt till sommarens produktion föll valet på Josefine Mindus att spela huvudrollen som Bess. Hon började sin karriär på sånglinjen vid Vadstena Folkhögskola och är för närvarande engagerad vid Komische Oper i Berlin.

Till följd av pandemin har audition skett digitalt och det har gjort att ansökningarna strömmat in från många länder. Nu är jag lättad över att restriktionerna släppt och att vi kan öppna för en normal operasäsong. *Breaking the Waves* får premiär den 22 juli.

NILS SPANGENBERG

Vem och vad döljer masken?

Att dölja sin hudfärg med en annan. Det är i korthet handlingen i *Maskerad kärlek*. Regissören Clara Svärd berättar om sina tankar inför operan som föddes i en annan tid. Hon söker ge den mening utan att ursäkta eller döma.

EN KINESISK SLAV har sålts och förts ut ur sin moders rike. Han har tillryggalagt enorma hav och land, stridit i krig, begått hjältedåd och slutligen blivit kung över det mäktiga ostindiska riket. Men hans kungadöme tyngs av krig och han ber solguden om råd. Svaret han får är dimhöljt men hans andlige vägledare tolkar det åt honom: gift dig med någon som har samma hudfärg som du – då blir det fred. Lätt ordnat för en kung, om det inte vore för den kinesiska slaven, för att passa in i det rike han styr, i hemlighet uppträder med sitt ansikte målat i en annan hudfärg än sig egen.

Att dölja sin hudfärg med en annan alltså. Det konstnärliga teamet ser stoiskt på mig genom zoomrutorna på skärmen medan jag känner en dov kyla sprida sig i magtrakterna. Är vi trogna operans berättelse och låter huvudpersonen förklara sig på det sättet gör vi oss skyldiga till ett sceniskt grepp som tillhör en syn på på hudfärg som bara kan beskrivas som förkastlig och fullständigt obsolet.

Att ta en enkel väg och låta mörk vara rutig och ljus vara randig känns fejt och som en omskrivning av samma förlegade buskap om att vår utsida skapar oss. Vi måste stå ut med att låta vår tids blick vila på ett verk som föddes i en helt annan tid utan att ursäkta eller döma det och samtidigt ge det mening. Det är vår premiss. Kan vi det?

IL COLORE FA LA REGINA är en klassisk berättelse om vägen till att erkänna vem man är trots sociala risker. En moral som känns allmänmänsklig och ständigt relevant, inte minst i operan *Zebran* från 2021 som kunde avnjutas på Vadstena slott. Otaliga gånger har vi sett den gestaltas i dramer där förklädnad gällande kön och klass lett till förvecklingar och identitetskamp.

Men, som Eleonor Selfridge-Field beskriver i sin *New Chronology on Venetian Opera and Related Genres*, manifesterar sig den gängse dramaturgiska dansen kring att stå för vem man än, här i frågan om vilken hudfärg man har, respektive utger sig för att ha.

Operan skrevs av librettisten Matteo Noris och kompositören Carlo Francesco Pollarolo för karnevalssäsongen i Venedig vintern 1700. Under karnevalen tilläts stadens befolkning dölja sin identitet med hjälp av masker. Man kunde festa, älska, ingå allianser och t o m rösta utan att hindras av sin sociala position. Från hela Europa kom den som hade råd att gå på teatern och delta i festligheterna. Krig härjade kontinenten och karnevalens och förklädnadens lockelse måste ha varit oemotståndlig.

Genom handeln förband Venedigs hamn Europa med platser som kändes lockande och långt borta. Människor

FOTO: WIKIMEDIA

Karneval kommer från italienskans *carnevale* som betyder "ta bort kött". Inför fastan, då man avstod från kött, festade man rikligt med mat, dans och upptåg. Bruket uppstod redan på 1100-talet och förekommer idag på festivaler över hela jorden där man klär ut sig och ordnar karnevalståg. I södra Tyskland förekommer Fasching och Fastnacht, i Venedig är masker fortfarande en vanlig syn under karnevalen. Den når sin höjdpunkt i slutet av februari. I Sverige firas fastlagen då man äter upp sig under tre dagar och frossar i semlor på fettisdagen.

från när och fjärran syntes på gatorna och kolonialismens rörelser hade gjort varor från Orienten till statussymboler. Rasismen hade sin självklara plats om än i tidens egen skepnad. Köpmannen i Venedig och Othello utspelade sig just här. Fördomarna och fascinationen för "det andra" trängdes. Även om den italienska kolonialismen hade sin höjdpunkt framför sig stod den europeiska strävningen att upptäcka och äga det främmande i full blom.

FOTO: STAFFAN SVÄRD

Clara Svärd – kritikerrosad 2019 för *Orpheus*.

SÅ DETTA ÄR en identitetskamp klädd i venetiansk mask med exotifieringens tveksamma maskineri som bränsle. Känslan i magen mildras något. Blir vi av med den helt är vi kanske illa ute.

CLARA SVÄRD

SHAKESPEAREFABRIKEN

Efter vinter kommer vår

För OXÖGAT berättar regissören och skådespelaren Pontus Plænge om planerna att växla årstid i repertoaren.

Grattis i efterskott, du fyllde femtio och sommarteatern tjugofem! Men utan att fira, varför?

– Jag var inte så sugen faktiskt, efter att ha jobbat så mycket. Vi startade med restriktioner på åtta personer i publiken och landade på 75. Vi mäktade inte med ett stort jubileumsfirande helt enkelt. Kanske får vi mer tid att satsa på 30 jubelår! Själv känner jag inte för fira ett halvsekel, haha.

Överöst av strålande recensioner som "detta är något av det bästa jag sett"... hur känns det?

– Fantastiskt och väldigt roligt! Inte minst för att kunna göra en sådan återkomst efter pandemiåret 2020. Vi hann precis och det kändes väldigt skönt att vara tillbaka på scenen.

Vintersagan blev en stor framgång förra sommaren. Ett allvarligt drama om tiden som inte läker alla sår. Vad blir det nu?

– *Mycket väsen för ingenting!* En mer lättsam och rapp lovestory. Faktiskt den andra uppsättningen vi gjorde. Det är 24 år sedan sist och jag spelar Don Pedro liksom då. Dessutom återkommer Per-Johan Persson men i en helt annan roll. Regissör blir Inga Onn.

Romantik och komedi alltså! Populär som film och därför en utmaning?

– Absolut, vi spelar en helt ny version på en helt ny plats. Fabriken är ju allvarlig till sin karaktär och nu gäller att förvandla den till en lustfylld plats.

Efter många somrar i ur och skur har Shakespeare-

ensemblen flyttat inomhus. Vad ser du som fördelar och nackdelar?

– Det är bra att få tak över huvudet och inte behöva tänka på vädret. Vi rör över alla utrymmen. Allt kan stå kvar över vintern. Vi slipper börja om på ruta ett varje sommar. Nackdelen är att fabriken ligger lite utanför Vadstena – men de flesta är ju bilburna. Gräsgården var en speciell och "vänlig" miljö. Efter 20 produktioner på samma ställe kändes det däremot som vi uttömt alla resurser. Nu tvingas vi ta ett nytt steg konstnärligt.

Vilket av Shakespeares skådespel är din personliga favorit?

– *En midsommarnattsdröm!* Med sin fantastiska dag- och nattvärld innehåller den allt. Sättet att gestalta drömvärlden är långt före Freud. Shakespeare vet allt om människorna. Den är djupt allvarlig och fruktansvärt rolig!

Berätta om ditt bästa Shakespeareminne!

– Vi spelade *Hamlet* och var tvungna att avbryta för regnet. Då kom en man ur publiken och undrade om vi strukit "att vara"- monologen? Men hörde du vad vi pratade om, undrade jag. Javisst, det var otroligt givande, svarade han. Och när han hörde att Hamlet dör i andra akten blev han otroligt ledsen. Han hade missat citatet men inte innehållet. Den lärdomen bär jag med mig som mitt bästa minne. Den största delen av publiken känner till att det finns ett skådespel som heter Hamlet men inte vad som händer. Därför kan Shakespeare spelas oavbrutet, om och om igen.

MARIA WAXEGÅRD

Pontus Plænge

FOTO: PETER HOLGERSSON

FOTO: PETER HOLGERSSON

Teaterlucka öppnad

Vem vill inte öppna en lucka? Elisabet Hesseborn Ring är kommunikatör på Statens fastighetsverk och kom på den briljanta idén att öppna en lucka i golvet på Vadstena gamla teater – som en julkalender på sociala medier.

– Men det var svårt för mig att knöla mig ner i den lilla sufflösluckan, så i stället klättrade jag ner i den stora luckan på scengolvet. Sedan låtsades jag att tog rätt väg till sufflösluckan och öppnade den! Helt lätt var det inte!

Äventyret finns inspelat av SVT Öst och har väckt berättigt uppseende. Detta var den enda "lucköppningen" på statens fastighetsinnehav i Östergötland.

– Förmodligen kommer jag öppna fler luckor nästa advent, upplyser Elisabet. Gamla teatern har nyss fått sina fönster renoverade av fastighetsverket och dessutom är isoleringen bytt på vinden.

Se inslaget på www.svt.se/elisabet.hesseborn

MARIA WAXEGÅRD

"Bygg nytt operahus"

Det lönar sig att bygga ett nytt operahus i Stockholm. Kostnaden blir cirka 1 miljard lägre än att bygga om eller bygga till operan vid Gustav Adolfs torg. Föreningen Masthamnsoperan pläderar nu för att utreda förslaget om en ny operabyggnad på Södermalm mitt emot Djurgården. Det skulle locka inte bara mer publik utan även konstnärer samt utveckla musikteatern och dansen. Projekteringskostnaderna för att bygga om eller bygga till Kungliga operan har hittills slukat 200 miljoner. Nu är det dags att satsa på ett nybygge, som enligt beräkningarna landar på 5,8 miljarder, skriver föreningen i uppropet i SvD. Stockholm är enda huvudstaden i Norden som i dag saknar ett modernt operahus.

Dirigentundret à la Panula

Det kallas "dirigentundret" och är ett fenomen som växt under de senaste trettio åren. Symfoniorkestrar världen över har letts av finska dirigenter. De allra största namnen har en sak gemensamt – Sibeliusakademien. Där drillas adepterna, helst så unga som möjligt, i dirigentyrket. Den senaste i raden är Klaus Mäkelä som började vid akademien redan som trettonåring.

Jorma Panula, 91.

Läraren Jorma Panula, 91, framhöll nyligen i kulturradion att eleverna måste fångas upp tidigt. Många av hans studenter har blivit världsnamn: Esa-Pekka Salonen, Jukka-Pekka Saraste, Susanna Mälkki och nu senast Klaus Mäkelä och Matias Rouvali. Först i raden är Okko Kamu som endast var sex år gammal när han började vid akademien.

Jorma Panula, som också varit elev vid Sibeliusakademien, undervisade i dirigering mellan 1973 och 1993. Han har nu fått en dirigentävling uppkallad efter sig.

Hans tre tips för att bli en framgångsrik dirigent är:

- Börja med att sitta i en orkester och lär ett instrument.
- Var vänlig men visa upp en tydlig idé med tolkningen.
- Härma inte andra mästare som Toscanini eller Furtwängler.

Hemligheten bakom det finska dirigentundret är helt enkelt att man satsat extra mycket på yrket. Det kostar vanligtvis mer men satsningen har gjort att få länder kan tävla om främsta platsen på pulsten.

MARIA WAXEGÅRD

Tre kvinnor på pulsten

De heter Maria Itkonen, Elisa Riddelin och Sofia Winiärski och avlägger sitt examensprov i dirigering torsdagen 31 mars i De Geerhallen. Det är Norrköpings symfoniorkester som ställer upp för en konsert i samarbete med Kungliga musikhögskolan, och alla kan gratis ta del av masterdirigeringen.

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Gott nytt vänår!

Det ser ut att bli en riktigt god fortsättning på det nya året. Nyss kom beslutet att vi kan öppna för opera, teater och musik igen. Tack och lov! Jag önskar alla en god fortsättning och gott nytt år med mycket opera!

Vi kan börja leva normalt och njuta av varandras sällskap. Inte minst av kulturen. För Vännerna är det särskilt glädjande eftersom sommaren bjuder på inte mindre än två premiärer – den ena efter trehundra år och den andra för första gången i Skandinavien.

Det bådar gott för fortsättningen för Vadstena-Akademien och dess betydelsefulla arbete att presentera delvis bortglömda samt nyskrivna verk. Det bådar också gott för alla sångare och musiker som tvingats till inaktivitet och stora ekonomiska uppoffringar under två år.

Även Vännerna satsar nu dubbelt. Vi ger alla två möjligheter att ses under sommaren. Efter digitala årsmöten kan vi äntligen återgå till fysiskt årsmöte och ännu bättre – när vi kan avnjuta opera på Vadstena gamla teater igen.

Landets äldsta privata teatersalong öppnas på nytt i juli och detta för ett maskspel i barock anda. *Maskerad kärlek* är ett givet tillfälle för Vännerna att mötas och visa sin tillgivenhet!

Men vad vore Vännerna utan sin vändag? Fjolårets succé återkommer i början av augusti då vi delar ut stipendier till sommarens medverkande med en stor konsert i Klosterkyrkan. Och efterföljande måltid – denna gång i Folkhögskolans lokaler med utsikt över Vättern.

Ett stort tack till alla Vänner vars medlemskap gör det möjligt för oss att stödja Vadstena-Akademien och stipendiaterna, men också till alla hängivna styrelsemedlemmar som utgör ett fantastiskt arbete! Nyheter och artiklar om sommarens operor kan ni njuta av i OXÖGAT, och senaste nytt hittar ni alltid på vår hemsida.

ETTAN BRATT
ordförande

Ettan Bratt

FOTO: KERSTIN ALM

Grafisk form: Anna L. Andrén. Tryck: Ala Tryck, Vadstena, februari 2022.

FOTO: ANTTI HAANPÄÄ/YLE

Kalendarium våren 2022

VADSTENA SÅNG- OCH PIANOAKADEMI

Musikalisk salong

torsdagen 17 mars kl 19 i Vätternkyrkan

Lunchkonsert

tisdagen 29 mars kl 11.30 i Vadstena klosterkyrka

Musikalisk salong

torsdagen 7 april kl 19 i Vätternkyrkan

Sceniskt projekt

fredagen 29 april kl 19 och lördagen 30 april kl 18
på Gamla teatern i Vadstena

Lunchkonsert

tisdagen 10 maj kl 11.30 i Vadstena klosterkyrka

Musikalisk salong

torsdagen 12 maj i Vätternkyrkan

Avslutningskonsert

onsdagen 18 maj och torsdagen 19 maj kl 19
i Vätternkyrkan

NORRKÖPINGS SYMFONIORKESTER

Önskekonsert

fredagen 25 mars kl 19 i De Geerhallen

Don Quixote

fredagen 22 april kl 19 i Crusellhallen (Linköping)
och lördagen 23 april kl 15 i De Geerhallen

Beethovens 9:a

med körer torsdagen 12 maj kl 19 i De Geerhallen
och fredagen 13 maj kl 19 i Crusellhallen
(Linköping)

Se även SONS digitala scen

Kallelse

Medlemmarna i föreningen Vadstena-Akademiens Vänner kallas till årsmöte söndagen 10 juli 2022 kl 14.00 i Asylen, Slottsgatan 10. Därefter serveras afternoon tea till självkostnadspris. Mötet avslutas med nypremiären av operan *Il colore fa la regina/ Maskerad kärlek* kl 18.30 på Vadstena Gamla teater. Föreställningens längd är cirka två och en halv timme inklusive paus. Biljettpriiset för Vännerna är rabatterat 315 kr (ordinarie pris 350 kr). Biljetterna släpps 1 april och kan bokas med koden **Vänner** via Vadstena-Akademiens hemsida www.vadstena-akademien.org/biljetter.

Dagordning och närmare information kan ses på www.vadstenaakademiensvanner.se i början på maj och i nästa nummer av OXÖGAT.

Ännu en operarabatt

Skandinavienpremiären av operan *Breaking the Waves* äger rum fredagen 22 juli 2022 kl 18.30 i Bröllopsalen på Vadstena slott. Den spelas t o m onsdagen 10 augusti 2022. Vännerna erbjuds att se föreställningen till rabatterat pris lördagen 23 juli och tisdagen 26 juli 2022. Biljetterna kostar 400 kr (ordinarie 450 kr) och kan bokas med koden **Vänner** via hemsidan www.vadstena-akademien.org/biljetter.

Vändag i repris

Vännerna inbjuds åter till Vändag onsdagen 3 augusti 2022 kl 13 i Klosterkyrkan, Vadstena. Det blir konsert med årets stipendiater vid Vadstena-Akademien och Vännernas olika stipendier delas ut. Efteråt bjuds Vännerna på en måltid i Folkhögskolan vid Vätterns strand. Mer information i nästa nummer av OXÖGAT och på hemsidan.

Operamusik på akuten

Väntrummet på akuten medför ofta stress och oro. Det blir inte bättre av tv-skärmar med bilolyckor och coronarapporter. Forskning visar att lugn och behaglig musik sänker utsöndringen av stresshormonet cortisol. Därför kommer konserter med klassisk musik att spelas under våren på universitetssjukhusen i Skåne. Sångare och musiker vid Malmö Opera har valt ut musik som de själva lyssnar på när de är oroliga och behöver tröst. Projektet leds av Operamusik i Syd rapporterar kulturnytt i P1.

Ur programboken till Hela historien 2021.

Här visas hela historien

Missade du en av förra årets största operahändelser? Då forskare och sångare satte ljuset på operor komponerade av kvinnor under 1625 - 1909. Denna tidigare okända operaskatt finns nu samlad på operakollektivet Den Andra Operans hemsida. Lyssna, se och lär av seminarier och konsert här: <http://denandraoperan.se/helahistorien/>

Detta får du som sponsor

Fantastiskt att dagarna redan blivit längre och ljusare! Även läget för pandemin ser betydligt ljusare ut. Detta innebär att våra uppskattade sponsorer **Vadstena Sparbank**, **Ala Tryck**, **Vadstena Buss**, **Strandbergs Mode** samt **Vadstena Blommor och Design** åter kan ta del och njuta av fördelarna av att vara sponsorer till Vadstena-Akademiens Vänner.

Detta får ni som sponsorer: Fyra biljetter till föreställningen *Il Colore fa la Regina* på Gamla Teatern, eller till föreställningen *Breaking the Waves* på Slottet. Förutom att synas i vårt medlemsblad OXÖGAT och på vår webbplats.

Utöver detta är ni som alla medlemmar välkomna till Vännernas årsmöte i juli och Vändagen som äger rum i augusti. Och vem vet – snart kan vi förhoppningsvis åter ses under en spännande operaresa!

JAN JOHANSSON

VADSTENA-AKADEMIENS VÄNFÖRENINGIS STYRELSE 2021-2022

ORDFÖRANDE: **Ettan Bratt**, Lidingö, 070-745 38 99, ettan@ettanbratt.se

SEKRETERARE: **Millan Baeckström**, Vadstena, 0768 -31 06 94, millan317@hotmail.com

KASSÖR: **Stefan Gunnarsson**, Vadstena, 0702-66 48 00, stefangunnarsson@live.se

MEDLEMSANSVARIG: **Bengt Horn**, Motala, 0706-77 71 93, bentg.horn@boremail.com

KLUBBMÄSTARE: **Jan Johansson**, Vadstena, 0706-85 30 03, jannemobel@telia.com

PUBLIKANSVARIG: **Viveca Sørensen**, Vadstena, 0739-38 01 04, vivecaoes@outlook.com

AMBASSADÖR: **Loa Falkman**, Stocksund, 0708-55 04 23, rosy.falkman@gmail.com

LEDAMOT: **Ture Rangström**, Stockholm och Gryts skärgård, 0705-36 82 09, rangstromture@gmail.com

LEDAMOT: **Rune Gyllander**, Stockholm, 0703- 59 20 60, runegyllander@gmail.com

REDAKTÖR för Oxögat: **Maria Waxegård**, Norrköping, 0768-40 81 81, maria.waxegard@telia.com

VALBEREDNING:
Karin Westberg (smk) 0709-20 61 74, karin.westberg21@gmail.com

Ingrid Haking Raaby, 0720-11 93 94, ingrid.haking@gmail.com

Helena Agnemar, 070-209 52 56, helena.agnemar@telia.com

Senaste nytt

Vill du veta vad som hänt? Och vad som är på gång? Vännerna har en ny hemsida som uppdateras löpande. Läs gärna om senaste nytt under fliken Aktuellt www.vadstenaakademiensvanner.se

OXÖGA

"Oxöga, oval åskådarröppning i slutna teaterloge, efter det motsvarande fr. *oeil de boeuf*, vilken beteckning gives runda fönsteröppningar i allm." [Svensk Uppslagsbok, 1934 års upplaga.] Oxögat ger möjlighet att observera utan att bli observerad och har fått ge namn åt medlemsbladet.